

Silvano Prodan

BRSKANJE
PO SPOMINU

ZALOŽNIŠTVO JUTRO

Avtorjev predgovor

Naslov pričujočega pisanja sem prikrojil po knjigi francoaskega pisatelja Bernarda Pivota *La memoire n en fait qu a sa tete*, kar bi se v dobesednem prevodu glasilo *Spomin dela samo po svoji glavi*.

Tako sem se spomnil moje tete Anamarije, ki je v Savudriji 1923. leta rodila bratranca Marija, ki je postal devetnajst let pozneje moj birmanski boter.

V Kosterlagu, ki danes spada v naselje Jagodje južno od Izole, sem našel rojstno hišo soproga moje pokojne sestrične. Posestvo Posega je bilo eno najbogatejših proizvajalcev zgodnjega sadja in zelenjave.

Sestrična Alma, ki se je 1954. leta preselila v Lucan s starši, tremi brati in dvema sestrama, je 1958. leta zanosila z neresnim mladeničem, se dve leti pozneje srečno poročila z Antonom Padovanom, ki je svet živih zapustil že 1985. leta.

Toni Kapel mi je ostal v spominu kot natančen pritrjevalec kopit oslom, konjem in tudi volom. Gojil je tudi krepkega kozla, ki je redno naskakoval koze vseh kmetov od Portoroža do Sečovelj.

V petem, šestem in sedmem poglavju povzemam, kar mi je ostalo v spominu s potovanj v Cambridge, Moldavijo in Predappio.

Za osmo poglavje me je spodbudil zapis znanega italijanskega časnikarja in pisatelja Enza Biagija, da stoji za vsakim uspešnim posameznikom bodisi knjiga ali profesor. Sam se nimam za zelo uspešnega. Dejstvo pa je, da mi je francoščina profesorja Martinca omogočila odkrivanje francoskih literarnih, pedagoških in znanstvenih velikanov.

K pisanju devetega poglavja me je spodbudila sociologinja Leda Dobrinja, ki je tudi sama zapisala spomine na prodajo pridelkov njenih staršev v Kopru in Trstu. Deseto poglavje pa je nastalo po nenadnem slovesu sošolca in prijatelja Umberta Tamara.

Anamarija Gržinič

Prve dni aprila 1928. leta je triindvajsetletna Anamarija okopavala grah nad majhnim zalivom na severni strani Savudrijskega polotoka. Njen petletni sin Mario je skakal za velikim metuljem po kolovozu ob robu poraščenega grebena nad zalivom (slika 1).

Anamarija se je ustrašila, da ne bi otroku slučajno spodrsnilo in bi se zakotalil po visokem grebenu. Zato je stekla do sina in ga prijela za roko, da bi ga pospremila do njive, kjer jo je čakala motika. Toda predno se je obrnila proti njivi, je zagledala v zalivu majhno ribiško barko, na katero je sosed Ivan iz zaselka Alberi vlekel mrežo z raznovrstnimi ribami.

V Savudriji so bili vsi kmetje istočasno tudi ribiči, saj so se ob čisti apnenčasti obali vedno zadrževale jate raznovrstnih rib. To je bil tudi razlog, da so sem prihajali polagat svoje mreže tako poklicni piranski ribiči kot tudi kmetje iz Portoroža, Svete Lucije, Seče, Svetega Jerneja in Sečovelj.

Slika 1. Zaliv v Savudriji.

Silvio je prosil mojstra za položno ravnilo. Z njim je narahlo potegnil ravno črto po sredini marmornate plošče, vprašal mojstra za višino črk in potegnil še eno vzporedno črto. Nato je med obema črtama s pomočjo krivuljnikov brezhibno narisal obe besedi. Vseskozi je pazil, da so bile črke enako široke, da jih bo črkoklesar laže vklesal v marmor.

Mojster je bil s Silviovim delom tako zadovoljen, da mu je že po mesecu dni zaupal tudi klesanje črk na marmornate plošče.

Delo je Silvia tako veselilo, da se je razvil v priznanega mojstra, kateremu so zaupali zahtevnejše napise tudi v drugih kamnoseških delavnicah.

Sredi maja 1945. leta je Silvio našel na pokopališču skrit zaboj z italijanskimi ročnimi bombami. Mladostna radovednost ga je pritegnila do take mere, da je pri eni potegnil sprožilec. Ko jo je spustil na tla, je eksplodirala in aluminijski drobci so mu poškodovali levo roko. V delavnici so mu roko za silo povili in ga s tramvajem spremljali do osrednje bolnišnice, kjer so mu roko strokovno oskrbeli. Niso pa mu mogli rešiti celih nohtov na palcu in kazalcu. Tako je imel do konca življenje le kratke okrogle nohtne izrastke (slika 6).

Eksplozija ročne bombe na srečo ni prizadela njegove spretnosti pri klesanju nagrobnih napisov. Zato so mu zaupali tudi izdelavo napisa na spomeniku Madoni na Garibaldijevem trgu v Trstu (slika 5). Najraje je delal za delavnico pri Judih (Ebrei), kjer so mu nudili tudi najboljše plačilo. Tako si je 1948. leta kupil dirkalno kolo Bianchi, 1952. leta pa motorno kolo vespa.

Približno istočasno je oče Bepi dobil novo sopotnico Štefanijo Kupferšin, ki je v hišo pripeljala tudi svojega sina Nerea, Silviovega vrstnika. Majhno stanovanje so organizirali tako, da so v shrambo stlačili postelje na pogradih, da so lahko spali na njih Mario, Silvio in Nereo. Mario se je pošalil, da je ravno tako kot v kasarni v Budimpešti, kjer je dočakal konec vojne 1945. leta.

Nereo je bil v službi pri finančni straži. Mario je vozil furgon pri mestni straži, v prostem času pa je Silviu pomagal tudi pri klesanju napisov na nagrobnih spomenikih. Finančno je bil vsak član gospodinjstva samostojen in sposoben prispevati svoj delež k skupnim stroškom za najemnino, prehrano, kurjavo in razsvetljavo.

Silvio je 1953. leta zamenjal vespo za petstokubični motor znamke Norton, 1956. leta pa prešel od motorja na avtomobil opel olympia.

Štefanija je skrbela, da je bila družina postrežena z izborna domačo hrano. Za lastno finančno neodvisnost pa je prodajala rože na pokopališču. V družini ni nikoli manjkalo dobre domače pijače. Najbolj cenjeno je bilo črno vino, ki pa ni bilo nikoli ločeno na teran ali refošk. Na žalost je prekomerno uživanje alkohola najprej prizadelo jetra očeta Bepia, ki je omagal 1959. leta, star štiriinšestdeset let. Največjo smolo

Slika 6. Črkoklesar Silvio Vodopija.

je imel Silvio, ki je moral pred pričetkom klesanja spiti kozarec vina, da je umiril tresenje rok. Ciroza njegovih jeter je bila tako neizprosna, da je omagal 1965. leta, star komaj šestintrideset let. Nereo je umrl sedemnajstega decembra 1979. leta, tudi za posledicami alkohola. Najdlje je zdržal Mario, ki je dočakal osemdeset let in se poslovil drugega aprila 2003.

Junija 1968. leta sem v imenu Slavnika, skupaj s kolegico Romano Hren, sklepal pogodbo za nakup zemljišča v naselju Alberi na Savudrijskem polotoku. Prodajalec nama je za prigrizek ponudil na žaru pečen

brancin. Pohvalil se je, da v Savudriji, poleg kmetovanja lovijo tudi ribe za lastne potrebe.

Na moje vprašanje, če je pred štiridesetimi leti slučajno poznal družino Vodopija, mi je odgovoril z besedami: »Mogoče ono, ki se je preselila v Trst, ko je Bepi dobil službo v železarni?«

»Točno ono,« sem mu odgovoril, »Bepi je bil moj stric.«

Po tem spoznanju sva nadaljevala razgovor še bolj sproščeno in odkrito prijateljsko. Pet let pozneje, v začetku 1973. leta, je bil takratni glavni direktor Slavnika imenovan za predsednika Gospodarske zbornice Slovenije. Koprski sindikalni funkcionarji se niso strinjali z vsemi njegovimi poslovnimi in organizacijskimi potezami. Zato so sprožili tudi preiskavo o korektnosti nakupa ozemlja v Savudriji. Zadolženi preiskovalec je v Alberih zaslišal tudi prodajalca Ivana. Najbolj ga je zanimalo, kolikšno provizijo je izplačal podpisanemu ob sklenitvi pogodbe. Pošteni kmet mu je odkrito odgovoril, da mi je resnično mislil odstopiti določen odstotek. Ker sem se mu zdel preveč pošten, se je premislil.

Alma Padovan

Prvo soboto v septembru 1958. leta, dva meseca pred svojim dvajsetim rojstnim dnem, je Alma Gržinič sedla na avtobus v Koprju, ki je vsako jutro odpeljal v Buzet. Avtobus so napolnili delavci in delavke, zaposleni v pristanišču in drugih obalnih podjetjih ter se ob koncu tedna vračali na svoje domove. K Almi je prisedel krepak mladenič z govorico, značilno za okolico Buzeta. Sproščeno je začel Almi pripovedovati o svoji vasi Marinic in o svojem stricu, ki ima trgovino blizu pokopališča Svete Ane v Trstu.

Alma mu je takoj odgovorila, da ima tudi ona strica in teto v Trstu, mamina brata in sestro, le da stric dela v železarni v Škednju, teta pa prodaja doma vzgojene cvetlice na Ponte Rossu.

Iz Buzeta sta Alma in sopotnik odkorakala po bližnjicah do Marincev, kjer sta se pozdravila in sklenila, da se z istim avtobusom naslednji ponedeljek vračata v Koper.

Marinac ni zamudil nedelje, da se ne bi z lepo Almo dogovoril za ples pred vilo Vesna v Portorožu, na mestu, kjer stoji danes hotel Metropol. Po plesu je Marinac redno spremljal Almo domov v Lucan. Prav kmalu je nanoslo, da sta se zblížala tudi intimno. Mladostna zagnanost je botrovala Almini hitri zanositvi. Marinac o poroki ni hotel niti slišati, še manj o priznanju očetovstva. Toda Alma, tretja izmed sedmih otrok, je takoj seznanila mamo z veselim pričakovanjem. Mama Erminija ni niti trenutek premišljevala in je hčeri odločno povedala: »Pa kaj če te oni nedorasli Marinac noče poročiti. Ti boš lepo rodila. Zate in otroka pa bomo že mi poskrbeli.«

Alma in njen oče sta bila zaposlena v piranski Komunalni. Doma so bili še trije šoloobvezni otroci. Z borčevskim dodatkom in otroškimi dokladami so kolikor toliko primerno shajali.

Dvaindvajsetega junija 1959. leta je Alma rodila krepko hčerkico in jo imenovala Miranda. Po petinštiridesetih dneh porodniškega dopusta

Življenje v Baredih je potekalo v pristni harmoniji, tako da sta se Vlado in Alma ob njeni sedemdesetletnici odločila svojo zvezo tudi formalno potrditi pred matičarjem.

Harmonično življenje zakoncev Knežević je trajalo do konca 2015. leta, ko je morala Alma prestati zahtevno operacijo tumorja nad levim ušesom. Na srečo si je po operaciji ob ustrezni terapiji lepo opomogla. V začetku leta 2017 je njenega moža Vlada prizadela zahrbtna krvna bolezen, ki ga je stala celih štirideset kilogramov telesne teže. Ohranil pa je bistrost uma, zavedajoč se neizprosne diagnoze. Sedemnajstega septembra je izgubil bitko proti kruti bolezni in se poslovil od sveta živih.

Samo mesec dni po slovesu od moža Vladimirja se je morala Alma izseliti iz Baredov. Preselila se je k hčeri Mirandi v Koper. Posledice dveh težkih operacij in slovo od dolgoletnega ognjišča je bilo za Almo pretežko breme. Kljub podedovanemu optimizmu je Alma omagala štiriindvajsetega februarja 2018. leta. Njeni hčeri in sin so se odločili, da bo njen zadnji dom v Škocjanu pri Koprju, kjer počiva tudi njen prvi mož Anton Padovan.

Kosterlag–Carpi

Ozka asfaltirana cesta, ki se odcepi od krožišča nad predorom bivše železniške proge Trst–Poreč, vodi proti jugu do majhnega potoka. Preko potoka je zgrajen štiri metre dolg betonski prehod. Po tridesetih metrih asfalta se začne vzpenjati tri metre široka betonirana cesta. Na desni za velikim ovinkom se odpre pogled na vzorno urejen oljčnik in rumeno prtilično poljsko hišo. Pokojni Franjo Bratašovec je hišo lastnoročno uredil z vsem udobjem: električnim in vodovodnim priključkom, televizijo, kopalnico in klimo napravo.

Po kilometru strme ceste se odcepi na levi strani širok kolovoz do mogočne kmetije, ki je bila od Kosterlaga do Izole cenjena po svojih pridelkih, še posebej zgodnjega sadja in zelenjave. Dve še dobro ohranjeni tipični mediteranski hiši s prostornim podstrešjem (slika 11) pričata o

Slika 11. Domačija Posega v Kosterlagu.

Slika 14. Avtor z Natalijino hčerko in zetom v mestu Carpi 31. marca 2016.

stanovanje in jo spravila k počitku. Nato nam je obrazložila, da je bilo nakupovanje za njeno mamo prenaporno. Zato je ni upala pustiti, saj bi srečanje z bratrancem usodno vplivalo na njen močno zrahljani živčni sistem. Tako je nastal edino posnetek s sestričino hčerko in njenim možem (slika 14).

Toni Kapel

Zadnjo soboto septembra 1959. leta je oče šel v hlev (slika 15) in pobožal kozo po hrbtu. Ob dotiku je začela koza na vso moč migati z repom levo-desno. Oče je takoj razumel, da koza nujno potrebuje naskok kozla. Po domače smo mu pravili prč.

Slika 15. Pred hlevom.

Sibiu

Pred odhodom iz hotela Zlati tulipan na večerjo v mestu Sibiu, osemindvajsetega maja 2016. leta, sem prosil gospo Faletič za odkup njenih posnetkov s potovanja po Romuniji in Moldaviji. Odgovorila je, da mi jih bo rade volje posredovala po elektronski pošti. Toda trajalo bo nekaj mesecev, da jih uredi in tematsko združi. Prijazno sem se ji zahvalil in zagotovil, da se nič ne mudi.

Po ogledu Črne katedrale na Velikem trgu v mestu Brašov sem gospe Faletič izročil svoj elektronski naslov, ona pa je svojega pripisala k imenu na seznam potnikov. Nato je odhitela s profesionalnim fotografskim aparatom, z montiranim dolgim teleobjektivom, in posnela značilne zgradbe s širokimi vhodnimi vrati, skozi katera so še pred petdesetimi leti vstopale kočije s konjsko vprego v notranje dvorišče, ob katerem so bili nanizani bivalni in gospodarski prostori.

Po posnetku spomenika pred cerkvijo sem gospe Faletič pohvalil plišastega medvedka roza barve, obešenega pod majhnim nahrbtnikom.

»Kam pa je obrnjen?« me je vprašala.

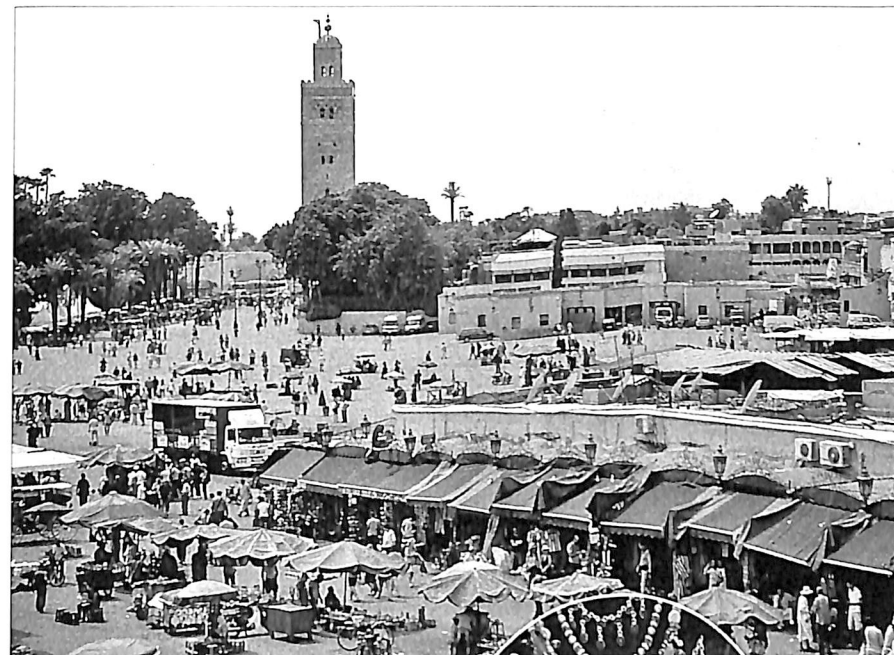
»Proti vašemu hrbtu,« sem ji pojasnil.

»A proti riti, ti porednež ti,« je hudomušno pripomnila.

»Nič čudnega, ker je resnično zelo lepa,« sem zaključil pogovor.

Ni odgovorila. Sklepal sem, da se tudi sama zaveda svoje dovršene postave. Vendar gospa ni izstopala samo s svojo visoko postavo. Ob hoji po neravnih stezah je z rokama uravnavala ravnotežje. Njeno sostanovko sem vprašal, od kod izvirajo težave z ravnotežjem. Pojasnila mi je, da je to posledica prometne nesreče v Maroku.

Med sprehodom do restavracije v Bukarešti sem gospo Faletič vprašal, če so jo po nesreči operirali kar v Maroku. Odgovorila je, da operacija ni bila potrebna. Po trčenju z motoristom na ploščadi ob tržnici v Marakešu (slika 24) so v bolnišnici ugotovili le manjše odrgnine in hud pretres

Slika 24. Tržnica v Marakešu.

možganov, ki je močno prizadel center za ravnotežje. Po dveh dneh intenzivne nege je zapustila bolnišnico, kjer so ji svetovali previdno hojo, posebej po trgu ob bazarju, koder množica motoristov vzbuja strah in trepet med pešci, še posebej med turisti, ki obvezno obišejo bazar, že dolgo na Unescovem seznamu svetovne dediščine. Med številnimi prodajalnami tipičnih izdelkov domače obrti izstopajo pripovedovalci starih zgodb, glasbeniki z zgodovinskimi glasbili, derviši, plesalci, žonglerji, vedeževalci in ponudniki različnih okrasnih izdelkov.

Bazar šteje preko petnajst tisoč trgovin, stojnic, kavarn, lekarn, zdravilcev, brivcev in drugih ponudnikov storitev. Zelo pestra je ponudba raznovrstne zelenjave in sadja, kar vse raste v okolici mesta, zahvaljujoč bogatim zalogam vode, ki jo je dal speljati po kanalih iz Atlaškega gorovja sultan Jusil že v enajstem stoletju, da je lahko napojil konje, polja, sadovnjake in vrtove.

Gospa Faletičeva mi je postajala vse zanimivejša, zato sem jo vprašal, s katero agencijo je potovala v Maroko.

»Z nobeno, šla sem v lastni režiji,« je povedala.

Zanimalo me je tudi, ali je kraljevino Maroko obiskala pozimi ali poleti, ker sega saharska puščava do severozahodnega roba države.

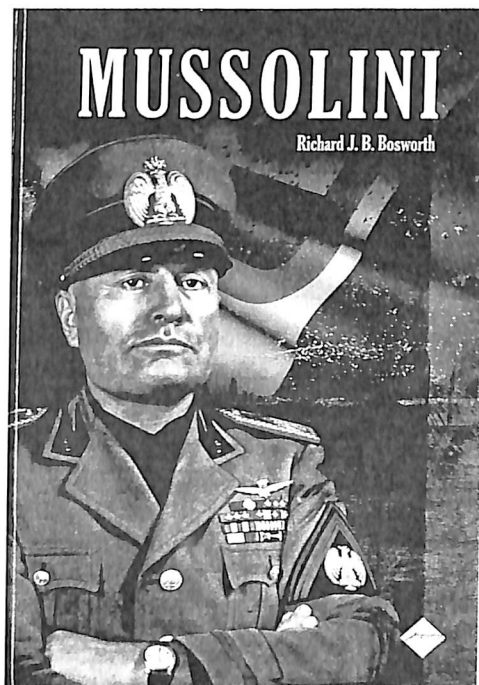
Predappio

Prvi torek julija 2016 me prijazni ženski glas vpraša po telefonu, če govori s Silvanom Prodanom. Po moji potrditvi mi še bolj prijazno sporoči, da sem bil v Primorskih novicah izžreban za knjigo Mussolini, ki jo lahko dvignem na uredništvu časopisa v Ulici Osvobodilne fronte 12.

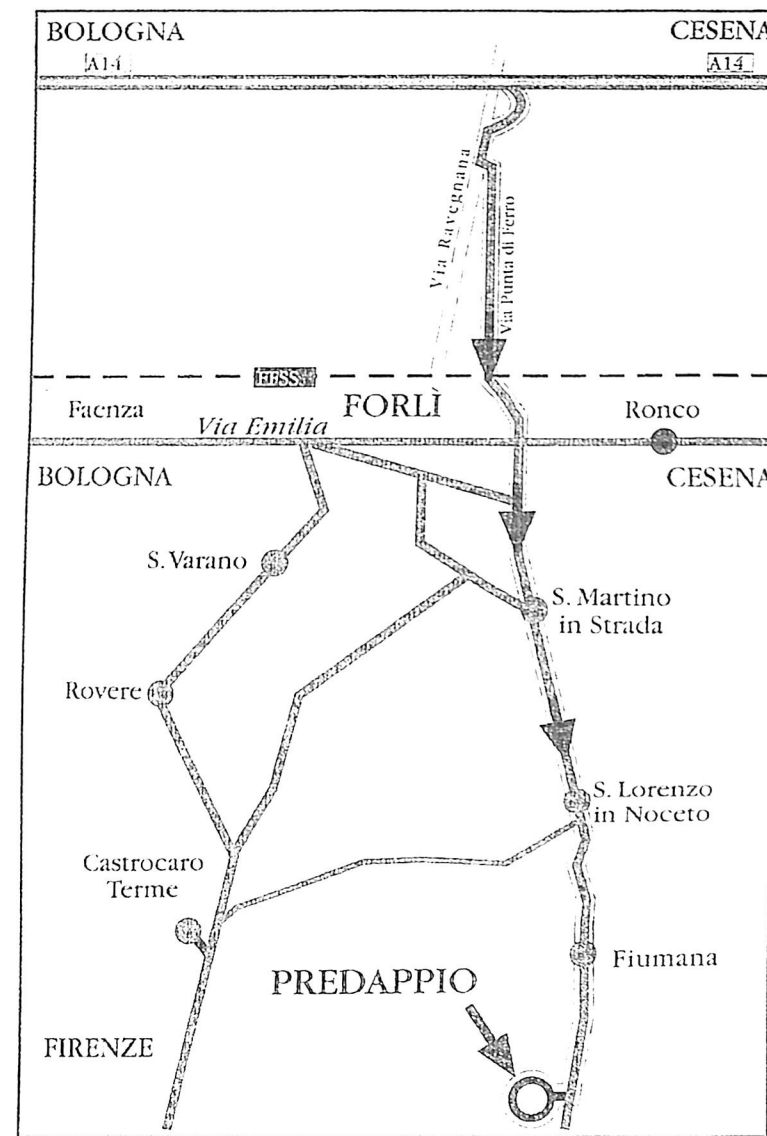
S kolesom sem bil že v petnajstih minutah v častitljivi stavbi, kjer mi je uslužbenka po podpisu potrdila o prejemu izročila debelo knjigo z barvno sliko Mussolinija na prvi platnici (slika 26).

Ob uvodnem listanju knjige sem se spomnil učiteljice Virginije Ferrari, ko je dvaindvajsetega oktobra 1942. leta v praznični črni uniformi stopila v naš tretji razred osnovne šole v Sveti Luciji. Še pred pričetkom pouka nas je spomnila, da tega dne vsa država praznuje dvajsetletnico pohoda na Rim in pričetka fašistične vladavine v Italiji.

Knjigo avstralskega zgodovinarja J. B. Boswortha sem z zanimanjem prebral in sklenil, da obiščem Predappio, Mussolinijev rojstni kraj. Dvanajstega oktobra, osem minut pred sedmo, sem v Trstu stopil na vlak in s prestopom v Bologni bil že dvajset minut pred poldne v Forliju. Mlada železniška uslužbenka v brezhibni uniformi me je napotila do postajališča avtobusa številka 96 A, ki me je odpeljal v dvajset kilometrov oddaljeni Predappio.

Slika 26. Naslovnica knjige *Mussolini*.

Slika 27. Potek ceste od Forlija do Predappia.

Na avtobusu sem dobil sedež nasproti lepe in obilne dijakinje, ki mi je povedala, da je v tretjem letniku klasičnega liceja v Forliju. Vprašal sem jo, katere tuje jezike se učijo. Odgovorila je, da angleščino in latinščino in takoj poudarila, da ne razume zakaj latinščino, ko je vendar nihče več ne uporablja. Moje pojasnilo, da nam latinščina pomaga pri logičnem razmišljanju in pri lažjem dojetanju drugih jezikov, je ni prepričalo. Na vprašanje, kje moram izstopiti za obisk Mussolinijeve rojstne hiše, je odgovorila, da ne ve, ker se pelje samo do Fiumane (slika 27).

Prvi pregled

V torek sredi meseca junija 1949. leta je v drugem razredu nižje gimnazije v Portorožu profesorica matematike Marija Velikonja (slika 36) prosila učence, da pogledamo na tabli predhodno narisani pravokotnik z označenimi stranicami z malimi črkami abecede: najprej s pokritim desnim, nato pa še s pokritim levim očesom.

S pokritim levim očesom sem opazil, da veliko slabše vidim črke a, b in c ob stranicah pravokotnika kot z levim očesom. Profesorica Velikonja si je zapomnila, da sem ob preverjanju zelene poklicne usmeritve učencev po maturi izrazil željo nadaljevati šolanje na vojaški letalski akademiji. Zato mi je priporočila, da si dam vid pregledati pri okulistu.

Doma sem pri kosilu o neenaki ostrini vida na obeh očesih povedal staršem. Vedno praktična mama je takoj predlagala, da naslednje jutro zaprosim profesorico Velikonjo, ki je bila tudi ravnateljica, za opravičilo odsotnosti od pouka, ker bom šel z materjo v Trst na pregled k okulistu.

Slika 36. Profesorica Velikonja, sedi druga z leve.

Slika 37. Pleteni koš.

Že v petek, takoj po svitu, sem pomagal mami nesti pleteni koš (slika 37), poln zrelih češenj, do barke Buzdonovih, ki je bila privezana v kanalu pred trgovino Maraska. Najstarejši sin lastnika barke Arduino je vzel koš, ga nesel po ozki brvi na krov in ga položil poleg ostalih, napolnjenih z vsemi vrstami zgodnje zelenjave, med katerimi je bilo največ krompirja, paradižnika in stročjega fižola.

Nama z mamo je Arduino pomagal, da sva šla po navpični lestvi v podpalubje, ki je bilo zasedeno do zadnjega kotička. Največ je bilo gospodinj od Kampolina do Liminjana. Od moških sem v poltemi spoznal samo Nina Cimermana in Duilija Morata iz Loncana.

Mama se je stisnila na nizko leseno klop med sosedama Frančesko Kaligarič in Ano Kavrečič ter pozorno poslušala glasne debate o hčerah, zaposlenih v tovarni ribjih konzerv Arrigoni v Izoli ali v tovarni mila Salvetti v Piranu.

Sam sem raje zlezal na palubo in se usedel na rob barke pri krmarju Arduinu. Njegov brat Aldo je pazil na enakomerno delovanje pogonskega motorja in pravilno usmeritev jadra. S tem je občutno zmanjšal porabo goriva.

Plovba po mirnem morju je potekala sorazmerno hitro mimo Svetega Bernardina ob ladjedelnici San Giusto, okoli piranske Punte do strunjanskega rtiča. Tu je Arduino Buzdon barko usmeril naravnost preko

Vsebina

Avtorjev predgovor	7
Anamarija Gržinič	9
Alma Padovan	17
Kosterlag–Carpi	23
Toni Kapel	29
Cambridge	34
Sibiu	40
Predappio	44
Knjiga ali profesor	51
Prvi pregled	54
Umberto Tamaro	59